

DOI: <http://dx.doi.org/10.17651/ONOMAST.64.19>

Onomastica LXIV, 2020

PL ISSN 0078-4648

ARTUR GAŁKOWSKI

<https://orcid.org/0000-0003-2471-0886>

artur.galkowski@uni.lodz.pl

Uniwersytet Łódzki

Łódź, Polska

Rivista Italiana di Onomastica RION, vol. XXV, Anno XXIV, no 1–2, red. Enzo Caffarelli. Roma 2019, 1060 s.

Wydany w dwóch zeszytach XXV tom „Rivista Italiana di Onomastica” (2019) liczy łącznie 1060 stron (zeszyt pierwszy s. 1–536; zeszyt drugi s. 537–1060). Każdy z zeszytów zawiera stałe części, wśród których najważniejsze są działy: „Saggi”, „Varietà”, „Opinioni e repliche”, „Minima onomastica”, „Osservatori onomastici”. Istotnym elementem obydwu zeszytów są także materiały bibliograficzne, na które składają się przede wszystkim recenzje oraz omówienia wybranych publikacji z zakresu onomastyki obszaru romańskiego i nie tylko, ale także szczegółowa bibliografia onomastyki włoskiej za rok poprzedzający wydanie obecnego tomu RION. Bardzo wartościowym działem w kontekście upowszechniania wiedzy onomastycznej są niezmiennie „Attività”, tj. doniesienia na temat różnych wydarzeń i przedsięwzięć naukowych, popularnonaukowych, dydaktycznych i interdyscyplinarnych w zakresie problematyki nazewnictwa we Włoszech i w całym świecie. Całość uzupełnia stosunkowo nowy dział „Ludonomastica”, poświęcony ciekawostkom i zjawiskom o znaczeniu onomastycznym odnotowanym głównie we Włoszech, ale także poza ich granicami. Redakcja troszczy się także o publikowanie wspomnień przedstawiających sylwetki zmarłych w ostatnim czasie onomastów lub innych naukowców, którzy w swoim dorobku w sposób znaczący zajmowali się nazwami własnymi.

W dziale „Saggi” znalazły się m.in. następujące artykuły: Remo Bracchi, „Toponimi didascalici” (studium toponimów dydakalicznych występujących w Północnej Lombardii, jako nazw pierwotnie przejrzystych semantycznie i przenoszących ładunek ikoniczny dotyczący pejzażu, zjawisk atmosferycznych, zmian towarzyszących porom roku itp., s. 15–44); Xaverio Ballester, „Un valencianísimo apellido: *Navarro*” (rozprawa o walenckim nazwisku *Navarro*, s. 45–49); Enzo Caffarelli, „Nomi mariani stranieri immigrati in Italia da fine Novecento” („Nazwy maryjne pochodzenia obcego we włoskiej onimii z końca XX w.”, s. 51–86); Ottavio Lurati, „Locarno, Blenio, Castro, Serravalle, Giornico, Bioggio: etimologie popolari e scientifiche nel Cantone Ticino” (analiza etymologii ludowych i naukowych wybranych toponimów kantonu Ticino w Szwajcarii włoskojęzycznej, s. 87–91); Remo Bracchi, „Ipocoristici di nomi personali nell’alta valle dell’Adda” („Hipokorystyka od nazw osobowych w Dolinie Addy”, s. 131–144); Paolo D’Achille, „Un deonimico dalla cucina francese: *brunoise*” (studium odonimicznej formy *brunoise* pochodzącej z języka kuchni francuskiej, s. 145–156); Roberto Randaccio, „«...e soprattutto poi son piene le fosse di *Dame da Camelie*, meno il cuore e la tosse...». *La signora delle camelie* fra antonomasie ed eufemismi” (rozprawa nt. antonomazji i eufemizmów jako nawiązań w kulturze włoskiej do postaci, miejsc i zdarzeń z *Damy kameliowej* Aleksandra Dumasa, s. 157–165); Federico Albano Leoni, „I soprannomi in una raccolta di manifesti funebri di Napoli e della sua provincia” („Przydomki na klepsydrach funeralnych w Neapolu i jego prowincji”, s. 563–602); Ottavio Lurati, „Su alcuni cognomi del Cantone Ticino da nomi personali e da microtoponimi” („O niektórych nazwiskach w kantonie Ticino wywodzonych od nazw osobowych i mikrotoponimów”, s. 603–611); Marina Castiglione, Tommaso La Mantia, „Lupi e licotoponi in Sicilia: un confronto interdisciplinare” („Wilki i likotopony na Sycylii: spojrzenie interdyscyplinarne”, s. 613–638); Giuseppe Staccioli, „L’idronimia siciliana di origine araba” („Hydronimia sycylijska pochodzenia arabskiego”, s. 639–658); Lydia Flöss, „Insidie metodologiche nella ricerca all’interno della banca dati del *Dizionario toponomastico trentino*: il caso degli appellativi su base grafica *loc*” („Założenia metodologiczne badania bazy danych Słownika toponomastycznego Trydentu:

przypadek apelatywów z bazą graficzną *loc*”, s. 659–677); Furio Cicilioti, „Costa, toponimo geografico e di insediamento in Liguria e nel Piemonte meridionale” („Costa, toponim w kontekście geografii i osadnictwa w Ligurii i Piemontie Południowym”, s. 679–687); Luigi Matt, „Dai *maur(r) eddus ai mauredinni*: vicende di un etnonimo in Sardegna” („Od *maur(r)eddus* do *mauredinni*: losy pewnego etnonimu na Sardynii”, s. 689–703); Zsuzsanna Fábrián, „Le trasformazioni ungheresi di *Fregoli*” („Przekształcenia węgierskie antroponimu *Fregoli*”, s. 705–722).

W działach „Varietà” oraz „Opinioni e repliche” uwagę przykuwają teksty: Guido Borghi, „Viadotto Polcevera o Ponte Morandi” (wypowiedź nt. propozycji nazw odbudowanego wiaduktu autostrady A 10 nad doliną Polcevera w okolicach Genui, zawałonego w wyniku katastrofy budowlanej 14 sierpnia 2018, s. 168–187); Artur Gałkowski, „Sulle denominazioni delle sagre gastronomiche in Italia” (artykuł nt. nazw imprez gastronomicznych we Włoszech, s. 188–196); Giovanni Rapelli, „Un’ipotesi etimologica sul termine *Euganei*” („Hipoteza etymologiczna nt. terminu *Euganei*”, s. 198–204); Enzo Caffarelli, „L’odonimia della Grande Guerra e altri repertori: informazioni complementari” („Hodonimia związana z I wojną światową: uzupełnienia”, s. 205–218); Artur Gałkowski, „Ancora a proposito della terminologia onomastica del glossario AVSI” (uwagi o terminologii onomastycznej w glosariuszu AVSI 2018 autorstwa Enza Caffarellego i Cateriny Gagliardi, s. 219–222); Mauro Maxia, „Nuovi dati storici sul cognome *Cossiga*” („Nowe dane historyczne o nazwisku *Cossiga*”, s. 724–737).

W części „Minima onomastica” w obydwu zeszytach znalazło się ponad 50 tekstów różnych autorów, tradycyjnie już przedstawiających swoje wypowiedzi w formie krótkiego przyczynku, m.in. Xaverio Ballester, „Antroponims hipocoristics valencians” („Walencckie antroponimy hipokorystyczne”, s. 224); Michele Burgio, „*Totuccio*. Nome di persona, soprannome etnico, nome comune” („*Totuccio*. Nazwa osobowa, przezwykodo odetniczne, nazwa pospolita”, s. 228); Enzo Caffarelli, „Distribuzione territoriale dei cognomi «di residenza»” („Występowanie nazwisk właściwych dla zamieszkanego regionu”, s. 229); Massimo Fanfani, „Ponti in Toscana” („Mosty Toskanii”, s. 231); Artur Gałkowski, „I pirgonimi, nomi non marginali nella toponimia italiana” („Pirgonimy [nazwy wież], niemarginalne nazwy w toponimii włoskiej”, s. 233); Luigi Matt, „Un ampelonomo d’autore: il *Nepente di Oliena*” („Ampelonom autorski: *Nepente di Oliena*”, s. 235); Paolo Poccetti, „I nomi femminili nell’Italia del I millennio a.C.” („Nazwy kobiet w Italii pierwszego tysiąclecia p.n.e.”, s. 239); Luisa Revelli, „Singenionimi con la maiuscola” („Nazwy oznaczające pokrewieństwo pisane wielką literą”, s. 242); Miro Tasso, „Distribuzioni dei cognomi di origine albanese tra Lucania e Calabria a ridosso del Pollino” („Rozprzestrzenienie nazwisk pochodzenia albańskiego między Lukanią a Kalabrią od strony Pollino”, s. 244); Elvira Assenza, „*Fake* enogastronomici: inganni di nome e di piatto” („Fejki enogastronomiczne: wprowadzanie w błąd przy pomocy nazwy produktu spożywczego”, s. 756); Marino Bonifacio, „Sui cognomi *Chicchio*, *Chichio*, *Chicco*, *Chico*, *Chic*, *Cic*, *Ciz*, *Čič*, *Čić*, *Žic*, *Sich*, *Zich*, *Ziz*, *Sizzi*, *Zizzi*” („O nazwiskach...”, s. 758); Daniela Cacia, „*Tallone*, un marchio di carattere” („*Tallone*, marka z charakterem”, s. 761); Enzo Caffarelli, „Un deonimico dimenticato dell’epica cavalleresca” („Pewien zapomniany deonim epiki rycerskiej”, s. 762); Leonardo Di Vasto, „Un agionimo problematico: *Santa Maria Cerintola*” („Problematiczny hagionim: *Santa Maria Cerintola*”, s. 766); Artur Gałkowski, „I nomi delle radio italiane: medionimi con valore di *brand*” („Nazwy włoskich kanałów radiowych: medionimi w funkcji *brandu*”, s. 769); Luca Morlino, „Il Santo Graal come antroponomo” („Święty Graal jako antroponom”, s. 775); Paolo Poccetti, „Macro- e microtoponimi nell’antica Grecia: una terminologia inesistente” („Makro- i mikrotoponimy w Grecji antycznej: nieistniejąca terminologia”, s. 777); Roberto Randaccio, „Ufficio dei deonomastici smarriti: *Quasimodo*” („Biuro deonimów zaginionych: *Quasimodo*”, s. 778); Francesco Sestito, „Sui cognomi derivati da nomi di animali: il caso di Perugia (e dintorni)” („O nazwiskach pochodzących od nazw zwierząt: Perugia i okolice”, s. 781); Roberto Sottile, „Paremiologia e toponomastica: il caso di *Vera Luce*” („Paremiologia i toponimia: przypadek *Vera Luce*”, s. 782).

Materiały bibliograficzne („Materiali bibliografici”, s. 248–342, 788–868) dostarczają wielu informacji o najnowszych publikacjach onomastycznych w krajach romańskich, w Europie i świecie, zawierają recenzje, omówienia, zestawienia tomów, czasopism, słowników, artykułów i in. W sekcji recenzji np. „il Nome nel testo. Rivista internazionale di onomastica letteraria”,

XX (2018) (Pisa, Edizioni ETS 2018) [Luigi Matt], s. 248–252; Ana María Cano González, Jean Germain, Dieter Kremer (red.), „Dictionnaire historique de l’anthroponymie romane Patronymica Romanica (PatRom)” Volume II/2: „Les parties du corps humain (2e partie). Les particularités physiques et morales. Bibliographies essentielles d’onomastique et de lexicographie romanes (compléments 2008–2017). Index général des étymons du dictionnaire” PatRom (Berlin/Boston, Walter de Gruyter 2018) [Enzo Caffarelli], s. 253–258; Miro Tasso, „Il lavacro dei cognomi altoatesini: Ettore Tolomei e il fallito onomasticidio di Stato. Con l’elenco dei 5365 cognomi altoatesini da italianizzare” (Venezia, c/o l’A. [Editum Per Me Ipsum] 2018) [Francesco Degl’Innocenti], s. 258–262; Kathrin Marterior, Norbert Nübler (red.), „Mehrsprachige Sprachlandschaften? Das Problem der slavisch-deutschen Mischtoponymie”, Akten der Kieler Tagung 16.–18. Oktober 2014 (Leipzig, Leipziger Universitätsverlag 2016) [Maria Giovanna Arcamone], s. 271–276; Volker Kohlheim, „Der Name in der Literatur”, unter Mitarbeit von Rosa Kohlheim, Heidelberg, Universitätsverlag Winter 2019 [Donatella Bremer], s. 788–793; Jorge Braga Riera, Consuelo García Gallarín (red.), „Deonomástica multilingüe: del nombre propio al nombre de clase”, Mungia, Ediciones Reichenberger 2018 [Enzo Caffarelli], s. 796–800; Paolo Boschi, „Nomi e cognomi longobardi della Piana Rotaliana. Una proposta interpretativa nuova”, Mezzolombardo (Trento), Associazione Castelli del Trentino — Publistampa 2017 [Lydia Flöss], s. 803–805; Pierre-Henri Billy, Sébastien Nadiras, „Les noms de lieux et de personnes en France”, Paris, CTHS-Comité des travaux historiques et scientifiques — Archives nationales 2019 [Enzo Caffarelli], s. 806–810.

Wśród prezentacji kilkudziesięciu nowych numerów czasopism onomastycznych z całego świata („Riviste di onomastica”, s. 303–320, 845–859) przedstawione zostały także „Onomastica”, LXII (2018), s. 854.

Z dalszych części Rivisty można pozyskać szczegółowe informacje nt. konferencji („Incontri”, s. 343–395, 869–906) o charakterze onomastycznym. Jest tu m.in. informacja o XXI MiOKO (Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna), Kazimierz Dolny 4–6 października 2018, s. 361 czy też konferencji „Linguistic Landscape and Memory: Linguistics, geography and cultural studies in urban research”, Toponymic Session of 49th Poznań Linguistic Meeting „Between science and humanities”, Poznań 16–18 września 2019, s. 897.

W dziale „Attività” można się zapoznać z notatkami nt. kilkudziesięciu przedsięwzięć i faktów związanych z nazewnictwem, np. powołanie nowego zarządu Stowarzyszenia „Onomastica & Letteratura”, s. 397; kampania społeczna o zachowanie włoskiej toponimii w Trydencie i Górnej Adydze, s. 400; nazwy ulic w Rzymie w Archiwum Biura Toponomastycznego, s. 401; artykuły i książki Mira Tasso w Internecie, s. 505; pseudonimy i nazwy artystyczne wykonawców muzycznych na Sycylii, s. 408; prozopografia i onomastyka — inicjatywa w ramach projektu Diktynna, s. 415; setna rocznica istnienia „Permanent Committee on Geographical Names” w Wielkiej Brytanii, s. 417; projekty terminologiczne w Polsce i innych krajach słowiańskich, s. 418; toponimia aborygeńska w Australii, s. 419; letnia szkoła ICOS 2019 „Methods of Onomastics”, s. 422; baza danych toponimii estońskiej (KNAB), s. 424; słownik historyczno-etymologiczny nazwisk sardyńskich, s. 909; badania toponomastyczne na wyspach chorwackich, s. 918; zmiana nazw geograficznych — wyzwanie dla naukowców, s. 918; projekt w zakresie toponimii Karpat, s. 921.

Bardzo interesującym działem Rivisty, który wypełniany jest krótkimi artykułami, są „Osservatori onomastici” (dosł. obserwatoria onomastyczne). Autorami poszczególnych tekstów w „obserwatoriach” obydwu numerów XXV RION są: Guido Borghi, Enzo Caffarelli, Franco Finco, Artur Gałkowski, Federico Mussano, Roberto Randaccio, Francesco Sestito, Leonardo Terrusi, np. w „Osservatorio terminologico” (o. terminologiczne, s. 428–435, 930–933): „Sintagmi propriali” („Syntagmy proprialne”); „Microtoponimo e macroponimo” („Mikro- i makroponim”); Dendronimi e dendroponimi („Dendronimy i dendroponimy”); Agronimi e agrotoponimi („Agronimy i agrotoponimy”); „Per la ragion d’essere del *katoikonimo*” („Uzasadnienie istnienia terminu *katoikonim*”); w „Osservatorio antroponimico” (o. antroponimiczne, s. 939–944): „A proposito di soprannomi e altre denominazioni: il caso del calciatore Piątek” („W sprawie przydomków i innych nazw osobowych — przypadek piłkarza Piątka”); w „Osservatorio toponimico” (o. toponimiczne, s. 945–950): „India e Cina: il nazionalismo cancella i toponimi arabi” („Indie i Chiny — nacjonalizm wyklucza

toponimy arabskie”); „Nazioni e città che vogliono cambiare nome” („Narody i miasta, które chcą zmienić nazwę”); w „Osservatorio deonimico” (o. deonimiczne, s. 435–441): „A proposito di *social-networkismo*” („O *socialnetworkizmie*”); „I mezzi di informazione scoprono i *deonimici* calcistici” („Media informacyjne odkrywają *deonimy* piłkarskie”); „*Deonimici* papali” („*Deonimy* papieskie”); w „Osservatorio crematonimico” (o. crematonimiczne, s. 442–445, 965–968): „Donne e motori: il vero significato della Ferrari *BB*” („Kobiety i pojazdy: prawdziwe znaczenie Ferrari *BB*”); „Le regole per un buon naming” („Zasady udanego *namingu*”); „I marchi più ricchi nel mondo” („Najbogatsze marki”); „Marchionimi come soprannomi” („Nazwy firmowe jako pseudonimy”); „*Vodafone Sol*, *Garibaldi Nissan*, *San Siro DAZN*: stazioni metro come insegne pubblicitarie” („...[nazwy] stacji metra jako reklamy”); w „Osservatorio transonimico” (o. transonimiczne, s. 446–452, 969–975): „Se un cognome diventa una legge” („Kiedy nazwisko staje się prawem”); „Dove vanno a finire i santi?” („Co się dzieje z imionami świętych?”); „Il nome delle rose” („Nazwy róż”); „Gastrotransonimie in pizzeria” („Gastrotransonimizacje w pizzerii”); „Astronomia: all’origine degli asteroidi o pianetini” („Astronomia — nazwy asteroid i mniejszych planet”); w „Osservatorio odonimico” (o. hodonimiczne, s. 453–464): „Berlino vuole lavarsi la coscienza” („Berlin chce oczyścić sumienie”); „Toponomastica femminile: il dettaglio sugli odonimi di Roma” („Toponomia żeńska — w sprawie hodonimów Rzymu”); „In Olanda le seconde insegne per le donne” („W Holandii kolejne tablice poświęcane kobietom”); „E anche in Italia l’odonimia femminile cresce (lentamente)” („Także we Włoszech wzrasta hodonomia żeńska, ale powoli”); „Il paese con le strade senza nomi” („Kraj z drogami bez nazw”); w „Osservatorio statistico” (o. statystyczne, s. 465–480, 976–986): „Prenomi in Italia: i dati ISTAT per il 2017” („Imiona we Włoszech — dane urzędu statystycznego za 2017”); „Prenomi nel mondo: aggiornamento al 2017” („Imiona w świecie — uaktualnienie”); „Prenomi: la *-a* finale di moda negli Stati Uniti” („Imiona: moda na *-a* końcowe w USA”); „Gli odonimi più frequenti in Gran Bretagna: *High Street*, *Station Road*, *Church Street*” („Najczęstsze hodonimy w Wielkiej Brytanii...”); „Polionimi negli Stati Uniti: il primato è di Washington” („Polionimy w USA — pierwszeństwo dla Waszyngtonu”); w „Osservatorio letterario” (o. literackie, s. 481–488): „L’importanza della firma” („Znaczenie podpisu”); „*Elena Ferrante* e dintorni: eteronimi alla ribalta” („*Elena Ferrante* i powiązania: pseudonimy autorskie w centrum uwagi”); „Gli autori onomaturgi non sono poi tanti...” („Onomaturdzy wśród autorów nie są aż tak liczni...”); „La sezione metodologica del convegno di O&L” („Sekcja metodologiczna konferencji Onomastica & Letteratura”).

Dział ciekawostek zredagowany przez Enza Caffarelliego i Federika Mussano („Ludonomastica”, s. 489–514, 997–1004) został wypełniony tekstami w zakresie takich tematów, jak przykładowo: „Il calendario degli odonimi” („Hodonimy inspirowane datami z kalendarza”); „Il toponimo più lungo del mondo” („Najdłuższy toponim świata”).

Bibliografia onomastyki włoskiej za 2018 znajduje się w zeszycie II omawianego tomu RION: „Bibliografia onomastica italiana” (2018) [Enzo Caffarelli], s. 1005–1025. Dyrektor Rivisty przykłada dużą wagę do kompletności tej bibliografii, tworząc ją systematycznie od 1997 r.

Na koniec pamięci zmarłych w ostatnim czasie onomastów poświęcone są w Rivisście następujące wspomnienia: „Ricordo di Mario Alinei (1926–2018)” [Rita Caprini], s. 515–518; „Ricordo di Aleksandra Cieślukowa” (1936–2018)” [Artur Gałkowski], s. 518–520; „Ricordo di Milan Majtán (1934–2018)” [Artur Gałkowski, Iveta Valentová], s. 520–521; „Ricordo di Teodolius Witkowski (1930–2018)” [Artur Gałkowski], s. 521–522; „Ricordo di Remo Bracchi (1943–2019)” [Enzo Caffarelli], s. 1027–1032; „Ricordo di Giovanni Rapelli (1938–2019)” [Enzo Caffarelli], s. 1033–1037; „Ricordo di Marius Sala (1929–2018)” [Ioana Vintilă-Rădulescu], s. 1038–1039; „Ricordo di Gerhard Koß (1933–2018)” [Dietlind Kremer], s. 1040–1042.

Pomimo bogatej i aktualnej informacji naukowej, wysokiego poziomu publikowanych artykułów, pietyzmu, z jakim przedstawiane i redagowane są teksty „Rivista Italiana di Onomastica” nie znalazła się na ministerialnych listach czasopism punktowanych ani we Włoszech, ani w Polsce. To konsekwencja nienotowania jej w znaczących indeksach międzynarodowych, co wynika m.in. z braku wersji elektronicznej. Jest to bolączką wielu znakomitych czasopism włoskich, w zakresie językoznawstwa np. pisma założonego w 1939 we Florencji przez Bruna Miglioriniego i Giacomina Devoto „Lingua Nostra”.